

Magyary Ágnes • MADRID

Magyary Ágnes

MADRID

Regényes útirajz

Bookart, 2022

Csíkszereda

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
és a Communitas Alapítvány

A szerző a mű megírása alatt a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásában részesült

Szerkesztette Márton Evelin

Illusztrálta és a borítót tervezte Siklódy Ferenc

I. FEJEZET

ISBN 796-606-8994-48-2

© Magyary Ágnes, 2022

© Bookart, 2022

TEATRO D'OPERA
PRICE
MADRID

AMIKORMEGHAL EGY KÖLTŐ, MEGSZÜLETIK EGYMÁSİK

„...un general desconocido, llamado Francisco Franco...”

(Pablo Neruda)

Pablo Neruda randevút beszélt meg Federico García Lorcával. Abban a pillanatban ennek semmi jelentősége nem volt, hiszen mindketten költők voltak, mindketten Madridban tartózkodtak, és annyira eltérő volt a személyiségük, hogy szükségszerűen örökre szóló barátság fűzte őket egybe. Mert vannak zsenik, akik szent örültek, és vannak, akik elszabadult eszementek. Ebben a társaságban García Lorca a szent örült. Ő az, akinek a lelke tiszta, és mielőtt még a világ mocska besározta volna, stílszerűen meghalt. Mert a szentek egyszerűen nem valók erre a világra.

Tehát Federico mindenáron a Price Cirkuszba¹ akart menni. Nerudában ott mocorgott egy túlfajlett sznob, ezért vonakodott, azonban barátja gyermeki lelkesedését látván, nem tudott határozott nemet mondani. García Lorca heves kézmozdulatokkal magyarázta, ahogyan az Örjögő Ősember, az Abesszin Tángáló és az Aljas Orangután küzdelme olyan esztétikai bizsergetésben fogja részesíteni a vonakodó chilei poétát, mintha éppen André Breton szürrealista kiáltványát olvasná.

– Breton egy orbitális vadbarom – mondta Neruda, aki szintén egy orbitális barom volt, ezért érzékeny műszerként működött benne a hasonszőrűek felismerése, de Federico rá sem hederített,

¹Circo Price (ejtsd szirkó priszé) ebben a korban még a Plaza del Reyen található, az épületet a polgárháborúban lebombázzák. Ma a Ronda de Atochán működik a cirkusz.

mert akkor már a gyermeki elragadtatás a képzelet világába röpítette – oda, ahol éppen az Abesszin Tángáló gyömöszölte az Őrjöngő Ősembert a porondon, miközben a közönség ujjongva követte a harc minden mozzanatát.

– Az én kedvencem – magyarázta boldogságtól ragyogó arccal Federico – egyértelműen az Aljas Orangután, aki majomjelmezében ormótlan szőrmókként dülöngél, vaksin keresve ellenfelét – mint egy alvajáró. De nem ez a legjobb benne, hanem az, hogy a bundája zöld színű! Hát nem fantasztikus? Ki menne cirkuszba egy orangután színű orangután birkózását nézni?! Zöld, zöld! Szeretlek zöld! Poétikus délutánt fogunk eltölteni.

Neruda ebben nem volt olyan biztos, de nem tudott Federico ártatlan lelkesedésének ellenállni.

Tehát 1936. július 19-én azt beszélték meg, hogy a cirkusz bejáratánál, az előadás kezdete előtt fognak találkozni. A dátum figyelemre méltó, mert a találkozó előtt egy nappal némi katonai duzzogás végzetes pályára helyezte Spanyolországot. Kiderült: nemcsak a művészek lehetnek eszementek, hanem mindenki, és hogy ez mennyivel veszélyesebb, mert a művészet forradalmában, amelybe eddig még senki sem halt bele, maximum egy kicsit felpofozták, de a verslábakhoz, festészethez és egyéb elvont dolgokhoz nem értő személyek, kreatív energiáikat erőszakban, rablásban és mások kínzásában tudják csak levezetni. De erről akkor a két versfaragó semmit sem tudott. A tudatlanság nem bűn, bár néha végzetesnek bizonyul.

Mert mi történt valójában 1936. július 18-án? Tulajdonképpen semmi. Szent Kamill napja volt, szombat, meleg. A 43-as villamos zavartalanul közlekedik Madridban. Egy teherautó sofőrje, akit már elkapnak – rendszáma 3236, Zaragoza –, elütött egy kislányt. A baleset helyszínétől nem messze asszonyok állnak hosszú sorban, hogy láthassák a Medinaceli Jézust², akiről köztudott, hogy

²A Plaza de Jesús a Barrio de las Letrasban található (lásd V. fejezet). Itt áll a Basílica de Jesús de Medinaceliként ismert Jézus-szobor, amelyet nagy kultusz övez nemcsak Madridban, hanem szerte Spanyolországban.

ha három dolgot kérünk tőle, abból legalább egyet teljesít. Agustín de Foxá gróf, remekbe szabott arisztokrata, egyszerre szerez tudomást arról, hogy a felesége felszarvazta, és hogy Bombaybe küldik nagykövetnek. Irodalmi önkívületében tízoros költeményt kanyarít baráti társaság jelenlétében arról, hogy az élet szép. Ő boldog és kövér. A diplomáciai karrier nagyszerű dolog, és ha eltávolodik Madridtól, a távoli és egzotikus Indiában már nem fogják tudni róla, hogy felesége micsoda céda. Ekkor még nem sejtí, hogy július 21-én szinte főbe lövik, miután délután négy órakor³ – amikor még mindig whiskytől bűzlik a nagyszerűen sikerült irodalmi buli után – puskaaggal verik a kapuját, és miután a házvezetőnő ajtót nyit, nyolc fegyveres férfi fogja rá a fegyverét. Mert akkoriban úgy lövik ki a kövér arisztokratát, mint vízpartján henyelő dagadt vízilovat.

Végül megússza, de sajnos Bombay helyett Bukarestbe küldik nagykövetnek. Azért ez mégis jobb így, mintha másnaposan kivégeznék az embert! De minden csalódást keltő fordulat ellenére az élet mégis tartogat még számára kellemes meglepetéseket Bukarest ellenére is! Mert pár évvel később – egészen pontosan 1938-ban – megírja *Madrid, de Corte a checa*⁴ (*Madrid, az Udvarból a csekáig*)⁵ című regényét. Visszatérve július 18-ra, még mindig hosszú sorok kígyóznak José Calvo Sotelo ravatala előtt, akit még július 13-án hajnalban tartóztatott le a házában a Motorizada. Ez a fegyveres csoport a Szocialista Párt szolgálatában állt a Második Köztársaság idején. José Calvo Sotelo a Második Köztársaságot

³...délután öt órakor... is nevezetes események estek meg Lorca versében.

⁴Checa orosz eredetű szó, a Szovjetunióban működő titkosszolgálat rövidítése, illetve a spanyol polgárháború alatt így hívták azokat a börtönöket, ahol a republikánus területeken embereket kínoztak és végezték ki.

⁵Azok az írók, akik úgy mondták megnyerték a polgárháborút, elvesztették az irodalomtörténetet – állítják a jól értesült irodalomtörténészek. A *Madrid, de Corte a checa* ennek ellenére még a kritikusai szerint is egy nagyon érdekes szöveg. Foxá még a háború alatt írta a regényét Salamancában, a Plaza Mayoron (minden spanyol városban van egy Plaza Mayor) a Noélyt kávéházban. A főhőse – nem teljesen meglepően – egy arisztokrata, aki a Második Köztársaság korában Madridban próbálja meg jól érezni magát, mert mi egyéb dolga lenne egy arisztokratának. Ennek apropóján viszont a regény remek kalauzul szolgál a madridi eszem-izomban és az éjszakai élet lehetőségeinek részletes bemutatásában.

megelőző, Primo de Rivera-diktatúra emblematikus politikusa. A letartóztatást követően valahogy – ki tudja, miképpen – golyó repült Calvo Sotelo fejébe. A madridiakat megrendítette ez a politikai gyilkosság, nem mintha az ilyesféle erőszakos politikai cselekmények nem lettek volna mindennaposak, hiszen július 12-én José del Castillo szocialista érzelmű hadnagyot lövik le a karlisták, miközben feleségével karon fogva sétáltak haza a bikaviadalról. De ott vannak még Tina de Jarque gyönyörű lábai, aki a Teatro de la Zarzuela közönségét nyűgözi le. És július 14-én VIII. Eduárd ellen merényletet kíséreltek meg Londonban. Valamint a rendőrség még mindig nem tudja, hogy mi vezethetett Pepe el de los Perros (azaz Kutvás Józsi) halálához, akinek a holttestét a Humerát és Pozuelót összekötő út mellett találták meg. Mindezek ellenére Madrid jókedvvel kelt fel, hiszen a sztrájkolók végre megállapodtak a minisztériummal és negyvenórás munkahetek lesznek mostantól. Mivel mégis csak egy napsütéses napról van szó, így a legjobb, amit a városlakók tehetnek 1936. július 18-án, ha végigsétálnak a Gran Vían. De ha valakinek ehhez nincs hangulata, akkor a Paseo de la Castellánán is megteheti ugyanezt, amely út a Cibelestől a lóversenypályáig tart, ahol a kormány elkezdte az új minisztériumi épületek megépítését. Csak a gyerekek nem tartanak a hőségtől, ők vidáman futballoznak a tereken, és ha nagyon kimelegedtek, követelik a horchatát⁶. A mozirajongóknak sem kell otthon maradniuk: az Astur moziban Carlos Gardel legutóbbi filmjét lehet megtekinteni, a Royaltyban pedig a *Princesa por un mes* című filmet (*Thirty Day Princess, Pünkösdi hercegnő*) Cary Granttel. Mire lenyugszik a nap, már semmi kétség: egy afrikai kaszárnyában zendülés tört ki. A madridiak nem izgatják fel magukat túlságosan, ugyanúgy elmennek az esti hűvösben egyet sétálni, mint máskor, beszélgetnek az utcán a barátaikkal, vagy nyitott ablaknál hallgatják Estrellita Castro és Concha Piquer slágereit.

⁶A horchata spanyol üdítőital, amely a chufa nevű növényből készül.

Neruda ráérősen készülődött, mert tudta: vannak találkozók, amelyekre nem lehet kapkodva érkezni. Ezért ébredéskor szó sem lehetett arról, hogy kipattanjon az ágyból, hanem a plafont bámulva Góngora verssorain⁷ elmélkedett. Miért vannak oda ezek a ficók annyira ezért az öskövületért? Merthogy Federicóval járt egy komplett kompánia, csupa fiatal költő, állatok – ahogy ők mondták magukról –, akik poétáknak álcázzák magukat. Számos közös jellemzőjük volt. Egyikük sem beszélt semmilyen idegen nyelven, csak spanyolul. Utálták a nagy öregeket, főleg Juan Ramón Jiménezt, aki egy lehetőséget sem hagyott volna ki az új nemzedék gyalázására, imádták Góngorát és a kávéházakban nagy hangerővel bizonygatták az arra tévedő hivatalnokoknak, hogy mennyire tévúton jár a spanyol közoktatás, amikor nem ezt a nagyszerű aranykori költőt emeli ki a legjobbként.

– Hogy érthetetlen zagyvaságokat írt volna?! – horkantak fel, amikor egy-egy értetlen pincér meg merte jegyezni, élő ember nem igazodik ki az ilyen sorokon: „bár vad esztelenségben éljen, mint az állat, annak minden új Nap egy-egy kométa”. Az ifjú költők azonnal csatasorba álltak és foggal-körömmel védték a barokk költőt. Neruda jókedvűen figyelte kardoskodásukat. Ilyen szavak röpködtek a kávéház zsvijában, némi pohárcsörgéssel ölelkezve, hogy metafora, képi alkotás, poétikus homály, majd a falhoz csapódva szárnyaszegett madárként estek a földre, mivel az értetlen felszolgáló csak megvonta a vállát, és egykedvűen ment hátra a konyhába. A költők ott maradtak leforrázva.

– A kecskével egyszerűbb – vont le a következtetést Miguel Hernández, aki szakértő volt ebben a kérdésben, mivel gyerekkora

⁷Luis de Góngora y Argote barokk vagy a jó ég tudja, milyen költő, aki csak azért létezik nemcsak a spanyol és a világirodalomban, mert Federico és költőbarátai – az állatok – felfedezték ezt a rég elfeledett vagy legfeljebb érthetetlenként ócsárolt szerzőt. Tény, a szövegek nem könnyen engedik közel magukhoz az olvasót, és az irodalomtörténészek is csak annyit tudtak kiokoskodni, hogy ebben a poétikai világban önmagukban a szavaknak is külön jelentése van (pl. az arany egyenlő a hajjal, lilium egyenlő homlok, szegfű egyenlő ajkak, ezüst egyenlő ősz haj stb.). Nyilván a szürrealista kompániát egyáltalán nem zavarta a lírai homály vagy a jelentés hiánya, hiszen ők sem a nagy összefüggésekre törekedtek. Ezért lehetett Góngora az ő kedvencük.

óta ezeket a négy lábú kérődzőket pásztorolta, akik minden jel szerint Góngora-szakértők voltak, mert Hernández szerint nemcsak a teljes *Soledadest* olvasta fel nekik, hanem a *Fábula de Polifemo y Galateá*t is, és a kecskék egyértelműen ez utóbbit sokkal jobban kedvelték. Amikor Neruda megkérdezte, hogy ezt mégis honnan tudja, az ifjú poéta kikerekedett szemmel nézett a chileire. Majd hosszas magyarázatba kezdett, amelyben kifejtette, hogy a kecske minden híresztelés ellenére nagyon érzékeny lelkű állat, aki finom rezdülésekkel válaszol a külvilágból érkező ingerekre. Ennek az egyik formája a tejtermelés. Ha a világ szép és idillikus, akkor a kecske ad tejet, ha a világ komor és kegyetlen ez a kedves állat megtagadja, hogy a kietlen és költészet nélküli univerzumnak olyan értékes nedűt adjon, mint a kecsketej.

– A *Soledades* felolvasása után alig lehetett megfajni őket – tette még hozzá –, amikor pedig a *Fábulát* osztottam meg velük, akkor kis barátaim vidámabban rágcáltak, és amikor a fejemet a hasukra helyeztem, hallottam, ahogyan az elégedett kis kecskéim a költő andalító metaforáin merengve termelik a tejet.

Ugyancsak Hernández volt az, aki, amikor kiderült, hogy Neruda nem ismeri a fülemület, mert Chilében nem őshonos ez a madárfaj, a kecskepásztorból lett költő azonnal felmászott a Parque del Oeste egyik sűrű lombú fájára és egy vaskos ágra kiülve trillázott, hogy megmutathassa a tudatlan latin-amerikai turistának, milyen gyönyörűségesen éneklő madár a boldogan daloló fülemüle.

Neruda a park közelében lakott, a Casa de las Floresben, a Calle de Hilarión Eslaván, nem messze Ana lakásától, a Parque del Oeste tőszomszédságában, az Argüelles negyedben. Amikor mi sétáltunk ebben a parkban sok évtizeddel később Anával, sajnos Miguel Hernández már nem dalolgatott egyik fán sem, és Neruda sem bámulta őt elképedve. Viszont mi is láthattunk olyat, ami még egyáltalán nem volt 1936-ban: a Templo de Debod. Ez a körülbelül 2200 éves egyiptomi templom 1968-ban került Madridba.

Egyiptom hálaképpen ajándékozta Spanyolországnak ezt az ősi épületet, amiért a nemzetközi felhívást követően a spanyol állam a segítségükre sietett, ugyanis az asszuáni gát megépítésével számos ókori egyiptomi műemlék veszélybe került, amelyeket csak áthelyezéssel lehetett megmenteni.

Az ajándékot méltóképpen egy mesterséges tó közepén helyezték el, ahol egy magaslaton áll, és olyan, mintha csak úgy lebegne a víz felszínén. Az épület három elemből áll: a szentélyből és az előtte álló két kapuból. Mint győzelmi jelkép, úgy magasodnak a szentély előtt, elvégre Isten, azaz istenek lakhelyéhez járulni felér egy diadalal. Amikor pedig a komplexum háta mögött lecsúszik a nap az égboltról, a napkorong fáradt sasként ül a szentély tetejére, és az utolsó napsugarak vakító fénnel verődnek vissza a vízfelszínen és bújnak át a két kapu árkádjai alatt. Pont ezen a helyen állt valamikor a Cuartel de la Montaña⁸, amely a polgárháborúban megsemmisült.

De ahogy mi nem láttuk és nem hallottuk Miguel Hernándezt fülemüleként trillázni, úgy Nerudának sem lehetett fogalma, hogy kedvenc parkját alig pár hónapra rá némi polgárháborús helyzet ürügyén a földdel teszik egyenlővé. Fogalma sem volt erről még akkor sem, amikor Federicóval való találkozására készülődött gondolatban, az ágyban heverészve és Góngora költészetén merengett. Hosszas elmélkedés után arra jutott, hogy köszönés helyett ezekkel a szavakkal fogadja majd barátját: *Peinar el viento, fatigar la selva*⁹. Majd hanyag eleganciával kifejti az elképedt költőnek, hogy ami sok az sok, és nem lehet a metaforát metaforává emelni, és nem lehet olyan verseket írni, ahol még a vessző is valaminek a költői képe! García Lorca arca először természetesen elborul, mint annak a kisfiúnak, aki elvesztette kedvenc mozdonyát a vasárnapi séta során, és bár a szülei megesküsznek, hogy hétfőn első dolguk lesz egy pont ugyanolyan vásárolni, de a kisfiú lelkében üresség tátong, mert egy tárgy lehet hajszálpontosan ugyanolyan, mint egy másik, azonban

⁸A cuartel jelentése laktanya (lásd II. fejezet).

⁹„... szellőt fésülni vagy megtépázni az erdőt.” (Kálnoky László fordítása)

mégsem hordozza magán az együtt töltött boldog pillanatok emlékének melegét. Ezért az a szomorú vasárnapi kisfiú megkéri a szüleit, hogy inkább ne vegyenek neki semmit, helyette rendezzenek egy megemlékezést az eltűnt mozdonyra gondolva, ahol elmesélhetik, mennyi boldogságot hozott az életükbe az a haszontalan objektum, amely eltűnésével bánatot és ürességet okozott gazdájának. De Federico nem az a fajta, aki hagyja, hogy az élet rondaságai elrontsák a kedvét, és azonnal felcsillan majd a szeme, amikor ezekkel a szavakkal veri vissza az aljas poétikai támadást:

– Góngora arisztokratikus magányossága fároszként mutat előre a gáncsoskodók minden gyalázkodása ellenére.

A gond csak az, hogy ez a remek alapanyagokkal fűszerezett vita elmaradt, ugyanis Federico nem jött el. Neruda sokáig ácsorgott a cirkusz előtt a Plaza del Reyen. Először csak néhányan szállingóztak, majd özönlöttek a nézők, és hangosan köszöntötték egymást, majd hirtelen kiürült a tér, mert elkezdődött az előadás. Federico nem volt sehol. Bentről elégedett ordibálás hallatszott, amely azt jelentette, Aljas Orangután már ráült az Abesszin Tángáló fejére, de Federico oda sem hederített, rá se bagózott, fittyet hányt, és ami a legfontosabb: nem jött el.

Ugyanis amiről Nerudának nem volt tudomása, hiszen akkor nem tudhatta, Federico éppen nem ért rá, mert sürgősen meg kellett halnia. Mert az a világ rendje, hogy az olyan pojácák, mint Neruda, nagykövetek lesznek és állami kitüntetések hosszú sorát kapják meg, és az olyan angyali tekintetű, gyermeklelkű túlvilági lények, mint García Lorca, a meszesgödör mélyén végzik. És ez ellen a törvény ellen senki sem tehet semmit. Háborogni hiábavaló. Lehet, de felesleges¹⁰. Mert a költők halála olyan, mint egy bódult vasárnap reggel, amikor nehéz eldönteti: ez az öröm vagy az elmúlás felett érzett szorongás pillanata.

¹⁰Az én képzeletemben Nagy László – a spanyol költő avatott fordítója – és García Lorca együtt sétálgatnak a mennyországban asszonáncokról, andalúz költői versformákról és nyelvi megoldásokról beszélgetve.

Amikor meghal egy költő, félkész költői képek kezdenek bolyongani a világban, új gazdájukat keresve, mert az nem lehet, hogy a metaforáknak ne legyen tulajdonosuk. Tehát egy poéta elmúlásával szükségszerűen születik egy másik, a metafizikai egyensúly fenntartásának érdekében, mert ha nem így lenne, már rég kipusztult volna az emberiség a nagy mennyiségű szabadon kószáló költői eszköz miatt.

Neruda emiatt aztán nem is értette, miért szakadnak fel a belsejében ismeretlen eredetű jelzők, szimbólumok és hasonlatok, majd mint valami kamasz fiú az első pohár konyak után, úgy öklendezte ki a testében felhalmozódott lírai kellékeket a Plaza del Rey kövére. Csak később ismerte fel: újfajta költészet született meg benne.

Mondjuk ez a legkevesebb, miután nagyvonalúan átsiklott egy olyan sorsfordító eseményen, mint egy ismeretlen tábornok, bizonyos Francisco Franco lázadása, valami hetedrangú afrikai lakta nyában. Kit érdekelnek a tábornokok?! Főleg valami lehetetlen helyen a fülledten meleg Afrikában?! De ami biztos: a kecskék többé nem adtak tejet.